

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (*)

ΥΠΟ

ΑΡΧΙΜ. ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ Κ. ΠΟΛΑΚΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

8. Ἡ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΘΗ,,

Περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἐπισκόπου ΚΠόλεως Μητροφάνους εἰς τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν Σύνοδον μανθάνομεν ἐκ τοῦ «Συντάγματος» τοῦ Γελασίου. Τὴν πληροφορίαν ὁ Γελάσιος ἠρύσθη ἐκ τοῦ Εὐσεβίου «κατὰ λέξιν», καθὼς γράφει : «Τῆς τε νῦν βασιλευούσης πόλεως ὁ μὲν προεστώς, Μητροφάνης τοῦνομα, διὰ γῆρας ὑστέρει, πρεσβύτεροι δὲ αὐτοῦ παρόντες τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐτέλουν. Ὡς ὁ εἷς Ἀλέξανδρος ἦν, ὁ μετ' αὐτὸν ἐπίσκοπος τῆς αὐτῆς γεγονῶς πόλεως¹». Ἀλλ' ὁ Εὐσέβιος γράφει μόνον· «Τῆς δέ γε βασιλευούσης πόλεως, ὁ μὲν προεστὼς διὰ γῆρας ὑστέρει· πρεσβύτεροι δὲ αὐτοῦ παρόντες, τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν», χωρὶς ν' ἀναγράφη τὸ ὄνομα τῆς βασιλευούσης καὶ τοῦ προεστῶτος αὐτῆς, καθὼς ἄλλως ἀπέφυγε νὰ ἀναφέρῃ ὀνομασίαι καὶ τὸν ἰσπανὸν ἐπίσκοπον Ὅσιον². Ταῦτα παραλαμβάνει καὶ ὁ Σωκράτης³, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπεξηγήσεως, καίτοι ἐγνώριζεν, ὅτι τοῦ Μητροφάνους διάδοχος ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁ Σωζόμενος ὁμοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπετρόπευσε τὴν ἐκκλησίαν ΚΠόλεως⁴. Ἐντεῦθεν αἱ ἀντιθέσεις τῶν γνώμῶν τῶν διαφόρων ἱστορικῶν περὶ τοῦ Μητροφάνους. Τινὲς τῶν ἱστορικῶν τούτων νομίζουσιν, ὅτι ὁ Εὐσέβιος «βασιλεύουσαν» ὑπονοεῖ τὴν Ρώμην καὶ δὲν δέχονται συμμετοχὴν εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Μητροφάνους, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπισκοπὴν τάσσει ἀπὸ τοῦ 306 ἢ 307 μέχρι τῆς 4ης Ἰουνίου 314⁵.

Ὅτι ὁμοῦ ὁ Εὐσέβιος «βασιλεύουσαν» ἔννοεῖ τὴν ΚΠολιν εἶναι οἰκόμενον φανερόν· διότι ἱστορῶν τὸν βίον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγνοῆ, ὅτι ἡ φερόνυμος μεγάλη πόλις ἦτο ἤδη ἡ βασιλεύουσα. Ὁ Γε-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελίδος 108.

1. Τῶν κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον πραχθέντων Σύνταγμα, I, Ε'. Migne, 85, 1229.

2. Migne, 20, 1061.

3. Ἐκκλ. ἱστορ., I, Η'.

4. Ἐκκλ. ἱστορ., I, ΙΗ'.

5. M. Fischer, De patriarcharum Constantinopolitanorum catalogis... ἐν Comment. philol. Ienenses. Leipzig, 1884, III, 297 ἐξ.— Οὐδαμῶς τῆς ἱστορίας τοῦ ὁ Εὐσέβιος ὀνομάζει τὴν Ρώμην «βασιλεύουσαν».

λάσιος παραθέτει συμπεπληρωμένα τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου. Ἡ βασιλεύουσα ἦτο «ἡ νῦν» βασιλεύουσα καὶ προεστὼς αὐτῆς ὁ Μητροφάνης, εἷς δὲ τῶν ἀντιπροσώπων τούτου ἐν τῇ Συνόδῳ ἦτο ὁ πρεσβύτερος Ἀλέξανδρος. Ὁ Γελάσιος ἢ εἶχεν ὑπ' ὄψει πληρέστερον χειρόγραφον τοῦ Εὐσεβίου, ἢ συνεπλήρωσεν, ἀρυσθεὶς ἐξ ἄλλων πηγῶν. Ὡς πρὸς τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι οἱ δημοσιευθέντες ὑπὸ τῶν H. Gelzer καὶ H. Hingefeld¹ κατάλογοι τῶν πατέρων τῆς Συνόδου δὲν περιέχουσι τὸ ὄνομα τοῦ Μητροφάνους ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου του, δεόν νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι οἱ κατάλογοι οὗτοι δὲν εἶναι πλήρεις, διότι παραλείπουσι καὶ ὀνόματα πατέρων ἱστορικῶς γνωστῶν ὡς μετασχόντων τῆς Συνόδου². Θὰ ἦτο δὲ ἀκατανόητος ἢ μὴ παρουσία ἐν τῇ Συνόδῳ ἀντιπροσώπου ἐκκλησίας ὀρθοδοξοῦσης³. Διευτυπώθη καὶ ἡ ἀντίκρισις, ὅτι πρὸ τοῦ 328 τὸ Βυζάντιον δὲν ἦτο γνωστὸν ὡς ΚΠολις. Ὁ Th. Preger⁴ τάσσει τὴν ἴδρυσιν τῆς ΚΠόλεως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 325 καὶ 330. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, τῷ 325 ἡ πόλις ἐκοσμήθη διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, τὴν 26ην Νοεμβρίου 328 ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος καὶ τὴν 11ην Μαΐου 330 ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πόλεως. Ἀντιθέτως ὁ J. Maurice⁵, στηριχθεὶς ἐπὶ πηγῶν, τὰς ὁποίας ἠγγόνησαν προηγούμενοι συγγραφεῖς, δέχεται ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ 324, μετὰ τὴν νίκην τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Λικινίου, τὸ Βυζάντιον ὠνομάζετο ἤδη ΚΠολις⁶.

Ὁ Γελάσιος λοιπὸν συνεπλήρωσεν ὅτι ὁ Εὐσεβίος ἀπεσιώπησε καὶ τὴν ἱστορικὴν του πληροφορίαν ἐπανέλαβον βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καὶ χρονογράφοι⁷.

1. Patrum niceanorum nomina. Leipzig, 1898.

2. Τὸ αὐτὸ παρατηρητέον καὶ περὶ ἄλλων τινῶν καταλόγων. E. Honigmann, Une liste inédite des pères de Nicée, ἐν «Byzantion», XX (1950), 63-71.

3. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς πίστεως τῆς Νικαίας καὶ σφοδρὸς πολέμιος τῶν ἀρειανῶν. Ὁ Γελάσιος (ἐνθ' ἀνωτ. IV, Ζ', Migne, 85, 1241) τάσσει αὐτὸν εἰς τὴν αὐτὴν καὶ τὸν Ἀθανάσιον μοῖραν, ὡς πρὸς τὸ στερεὸν τῆς ὀρθῆς πίστεως.— Βεβαίως δὲν θὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ γνώμη τοῦ P. Batiffol (La Littérature grecque. Paris, 1897, σ. 224), ὅτι ὁ Κυζικηνὸς ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «Συντάγματος» φαντασιοκοπεῖ, διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς ἀναγνώστας του. Τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν τοῦ «Συντάγματος» ὑπεστήριξεν ἤδη ὁ Loeschke (Das Syntagma des Gelasius Cyzicenus. Bonn, 1906).

4. Das Gründungsdatum von Konstantinopel, ἐν «Hermes», XXXVI (1901), 336-42· XXXVII (1902), 316-18.

5. Centenaire de la Société nationale des antiquaires de France, 1904, σ. 281 ἐξ.

6. Πρβλ. Ed. Schwartz, ἐν «Nachrichten d. Götting. Gesellsch.», 1905, σ. 269 καὶ 279. M. Andrieu, ἐν Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques, II, 184-82.

7. Φωτίου, Μυριόβιβλον, 88· Migne, 103, 292. Θεοφάνης, Migne, 108, 97. Γ. Κεδρηνός, Migne, 121, 545. Νικήτα Χωνιάτου, Πανοπλία δογματικῆ, Migne, 139, 1367 κλπ.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν ὄρισέ τι περὶ τῆς διοικητικῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐπισκόπου τῆς νέας βασιλευούσης πόλεως, ἐνῶ ἐμερίμνησε περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῶν δικαιοδοσιῶν τῶν ἐπισκόπων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιακῶν ἐπισκοπῶν. Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Πόντου, τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Αἰγύπτου εἶχον ἤδη ὄργανοθῆ διοικητικῶς. Ἡ διοικητικὴ διαίρεσις τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους εἶχε διευκολύνει τὴν διοργάνωσιν ἐκείνην. Αἱ τοπικαὶ ἐκκλησίαι συνεκεντροῦντο περὶ τὰ μεγάλα πολιτικὰ κέντρα Ἀντιοχείας, Ἀλεξανδρείας, Καισαρείας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ, Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, Ἐφέσου κλπ., κατὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους διαίρεσιν τῶν διοικήσεων. Ἡ πολιτικὴ σημασία τῆς πρωτεύουσας πόλεως ἐκάστης διοικήσεως ἔδιδε καὶ ἰδιαίτεραν θέσιν εἰς τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς. Τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Παλαιστίνης ἠγεῖτο οὐχὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλ' ὁ τῆς μητροπόλεως Καισαρείας. Ἡ Ἀντιόχεια, μεγάλη καὶ ἐπίσημος ἀποστολικὴ καθέδρα καὶ λίκνον τοῦ ἑλληνικοῦ, δηλαδὴ τοῦ οἰκουμενικοῦ, Χριστιανισμοῦ δὲν φαίνεται προηγουμένη ἱεραρχικῶς τοῦ πάπα Ἀλεξανδρείας. Διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας τοῦ Ἀλεξανδρείας, ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐθέσπισεν εἰδικὸν κανόνα. Ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Λιβύης καὶ τῆς Πενταπόλεως.

Τὴν ἀποφασίν αὐτῆς ἡ Σύνοδος ἐστήριξεν εἰς «τὰ ἀρχαῖα ἔθνη» καὶ εἰς τὸ «συνήθες» τὸ ἐφαρμοσθὲν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπισκοπικῆς του ἐξουσίας. Τῆς «συνήθειας» ταύτης δὲν ὑπελείφθη ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐκτὸς τῆς ἐξεχούσης πολιτικῆς σημασίας τῆς πόλεως ταύτης, ἡ ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας ἐσημείωσεν ἱστορικὴν δρᾶσιν πρωτίστης σημασίας, ὅχι μόνον διότι ἔσχεν ὡς ποιμένας ἰσχυρὰς προσωπικότητας, ἀλλὰ καὶ διότι ἠγκμασαν ἐν αὐτῇ μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες, διάσημοι σχολαί, κατηχηταὶ καὶ θεολόγοι, οἵτινες ἔδωκαν τὴν συστηματικὴν διατύπωσιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καὶ ὑπερημύνθησαν μετ' ἐπιστήμης αὐτῶν.

Διοικητικῶς ἡ ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας παρουσίαζεν ἰδιουτυπίαν ἀξιόσημείωτον. Ἀπρητίζετο ἐξ ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων ἀνεξαρτήτων, ἐχουσῶν ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα πρεσβύτερον. Μεταξὺ τῶν πρεσβυτέρων τούτων ἐξελέγετο ὁ ἐπίσκοπος «τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησιῶν»¹. Τοιοῦτου δ' ἐπισκόπου ἡ ἐξουσία δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐξαπλωθῆ ἐπὶ πάσης τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν ὁμόρων χωρῶν. Διὰ πρώτην φορὰν ὁ Ἀλεξανδρείας Δημήτριος (189-232) — ὁ λίαν θλιβερᾶς μνήμης ἐπίσκοπος οὗτος διὰ τὸ θανάσιμον μίσος του κατὰ τοῦ μεγάλου διδασκάλου Ὠριγένους — προσέθηκε τρεῖς ἐπίσκοπους· ἀκολούθως ὁ Ἡρακλᾶς (232-247) εἴκοσι καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ὁ

1. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. ἱστορ., V, 9.

ἀριθμὸς τῶν ἐπισκόπων ἔβαιναν ἀξυανόμενος. Τῶν ἐπισκόπων τούτων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, εἰς τὸν ὁποῖον πλήρως ὑπετάσσοντο. Οὕτω δὲ ὁ ἐπίσκοπος οὗτος μετὰ τῆς συμπαγοῦς ὁμάδος τῶν ὑπηκόων του ἐπισκόπων καὶ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων ἐνεφανίζετο λίαν ἰσχυρὸς «πάπας», ὅστις θὰ ἠδύνατο ν' ἀποβλέψη εἰς τὴν ὑπαγωγὴν καὶ τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του.

Εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ τοιούτου συστήματος ἐπέδρασεν ἄρα γὰρ τὸ «σύνηθες» τῆς ἐν Ρώμῃ ἐκκλησίας; Θὰ ἦτο ἀξιοσπούδατος ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα τοῦ ζητήματος τούτου¹.

1. Αἱ σχέσεις Ἀλεξανδρείας καὶ Ρώμης ἐμφανίζονται λίαν στεναὶ ἀπὸ τοῦ τρίτου αἰῶνος καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων. Ἡ Ρώμη εἶχεν ἀποβῆ τὸ καταφύγιον ὁπαδῶν τῆς Νικαίας, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ἀνάμιξις τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης εἰς τὰς ἔριδας τῶν ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν προσελάμβανε ἰδιάζοντα χαρακτῆρα. Μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Ἀθανασίου ὑπὸ τῶν συνελθόντων ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀρειανῶν ἐπισκόπων, ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Ἰούλιος διὰ γράμματος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τούτους κατέκρινε τὴν ἐξαγγελθεῖσαν κρίσιν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ὡς μονομερῆ, ἐπειδὴ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἰουλίου δὲν μετέσχον τῆς συνόδου. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανὼν ἀπῆται, κατὰ τὸν Ἰούλιον, ὅπως οἱ ἐν τῇ Λύσει λάβωσι γνῶσιν τῶν κατηγοριῶν, «ἵνα οὕτω παρὰ πάντων ὁρισθῇ τὸ δίκαιον» (Ἀθανασίου, Ἀπολογητικὸς κατὰ ἀρειανῶν, 35. Migne, 25, 305-308). Ἄλλ' ἐνῶ θέτει ὁ Ἰούλιος τὴν γενικὴν ταύτην ἀρχὴν τῆς ὁμοφωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν διὰ τῆς αὐτῆς φύσεως καταδίκας, προσθέτει, ὅτι «μάλιστα» διὰ τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας ὄφειλον νὰ γράψωσιν εἰς Ρώμην, ἐπειδὴ «ἔθος ἦν, πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν, καὶ οὕτως ἐνθεν ὀρίζεσθαι τὰ δίκαια» (Ἀθανασίου, ἐνθ' ἀνωτέρω) ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἔμεινε ἀπληροφόρητος, ὁ Ἰούλιος ἠρηγήθη νὰ εἶναι «σύμφηφος». Ἡ τοιαύτη στάσις, ἔγραφεν ὁ Ἰούλιος, ἀπέβλεπεν εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον, πρὸς ἀποφυγὴν ἀνθυαιρέτων καὶ μονομερῶν κρίσεων. Ἡ ἀνωτέρω φράσις τοῦ γράμματος τοῦ Ἰουλίου περὶ ἔθους ἀπαιτοῦντος νὰ λάβῃ πρότερον γνῶσιν ἡ Ρώμη τοῦ ἐπιμάχου ζητήματος διὰ νὰ ὁρισθῇ παρ' αὐτῆς τὸ δίκαιον, δίδει ἀφορμὴν εἰς πολλὰς συζητήσεις. Τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν ὁ Ἰούλιος προέβαλεν εἰδικῶς διὰ τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας, ἐπικαλεσθεὶς τὸ ἔθος. Ἡ ἀξίωσις ὁμως αὕτη οὔτε τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου «παρὰ πάντων» ἀπέκλειεν, οὔτε καὶ τὴν σύγκλησιν συνόδου ἀπέρριπτεν (Ἀθανασίου, Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς, 8. Migne, 25, 704· «ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ρώμης Ἰούλιος ἔγραψε χορῆναι γενέσθαι συνόδον»).

Ὁ Lietzmann (ἐνθ' ἀν., II, 62) νομίζει, ὅτι ἡ ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας εἶναι θυγάτηρ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ὡς λαβοῦσα παρὰ ταύτης τὴν ἐπισκοπικὴν ἐξουσίαν, στηριχθεὶς προφανῶς εἰς ὅσα ἔγραφεν ὁ Ἰούλιος. Οὗτος ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω φράσεως δὲν ἐδίστασε νὰ εἴπῃ, ὅτι διηρμήνευε τὰ παραδοθέντα ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου (Ἀθανασίου, ἐνθ' ἀνωτ. 25, 308). Ἄλλ' οὔτε εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, οὔτε εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν εἰσῆχθη ὁ Χριστιανισμὸς ὑπὸ τοῦ κορυφαίου ἀποστόλου. Ὁ Ἰούλιος δὲν διεκδικεῖ δικαιώματα πρωτείου θεῖω δικαίω, ὥστε ἡ κρίσις ἐπὶ ζητημάτων γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ διαφέροντος νὰ πηγάζῃ ἀπολύτως παρ' αὐτοῦ. Τοῦναντίον ζητεῖ κοινὴν ἐνέργειαν τῶν ἐκκλησιῶν, κατὰ τὸ ἔθος, καὶ ἐλέγχει τοὺς ἀνατροπείς τοῦ ἔθους τούτου, τοὺς ἐπιχειροῦντας τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Λύσεως. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ «πρωτείου» ρωμαϊκοῦ, καθὼς νομίζει ὁ Lietzmann,

Οἱ πατέρες τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀνεγνώρισαν τὸ διοικητικὸν καθεστὸς τῶν ἐκκλησιῶν, καθὼς καὶ τὰ διὰ τοῦ χρόνου ἀποκτηθέντα. Ταῦτα διὰ τοὺς πατέρας ἐκείνους ἀπετέλουν «ἔθνη», τὰ ὁποῖα ὅμως ἐχαρακτήρισαν ὡς «ἀρχαῖα». Συμφώνως δὲ πρὸς τὰ ἀρχαῖα ταῦτα ἔθνη ἀνεγνώρισαν τὸ διοικητικὸν καθεστὸς τῶν ἐκκλησιῶν Ἰαλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, διετήρησαν δὲ καὶ τὰ «προσβεῖα» τῶν ἐκκλησιῶν τῶν διοικήσεων Ἀσιανῆς, Ποντικῆς καὶ Θορακικῆς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων, ἀπέδωκαν μὲν τὴν ἐκ συνηθείας καὶ ἀρχαίας παραδόσεως τιμὴν εἰς τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς, ἀλλ' ἄνευ μειώσεως τοῦ ἀξιώματος τῆς μητροπόλεως, δηλαδὴ τῆς Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης¹.

Κατὰ ταῦτα, οἱ πατέρες τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀνεγνώρισαν τὸ ὑπάρχον καθεστὸς ἐν τῇ διοικήσει τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν ἀναγνώρισιν ἐστήριξαν γενικῶς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀρχαίου ἔθους. Ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων πόλεων εἶχον κατορθώσει νὰ προσαποκτήσουν, εἶχεν ἀποτελέσει «σύνηθες» καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὸ οἱ πατέρες ἐκεῖνοι ἐδέχθησαν τὸ καθεστὸς τὸ δημιουργηθὲν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων Ἰαλεξανδρείας. Κατ' ἀναλογίαν ἀνεγνωρίσθησαν καὶ τὰ προσβεῖα τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. Κυριῶς ἡ Σύνοδος ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως, ἥτις εἶχε προσαρμοσθῆ πρὸς τὴν διοικητικὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Προδιεγράφετο λοιπὸν σαφῶς καὶ ἡ θέσις τοῦ ἐπισκόπου τῆς βασιλευούσης πόλεως. Ταχέως ἡ ἐκκλησία ΚΠόλεως ἤρχισε προσλαμβάνουσα ἰδιαίζουσαν ἱστορικὴν σπουδαιότητα. Σύμπασα ἡ Ἀνατολὴ στρέφει τὰ βλέμματά της πρὸς τὸ νέον τοῦτο πνευματικὸν κέντρον, τὸ ἐγκαινίζον νέαν ἱστορικὴν περιόδον ἐν τῇ

ἀλλὰ περὶ τηρήσεως τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπαιτούσης τὴν σύμπραξιν τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ (παρὰ Ἀθανασίῳ, ἐνθ' ἀν., 25, 208 « ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντός ἐστιν ἃ γράφω ») καὶ τὴν ἐπίλυσιν τῶν γενικῶν ζητημάτων διὰ συνόδου. Δικαίως δὲ ἠξίου τὴν μὴ παράβασιν τῆς ἀρχῆς ταύτης. Ἐπίσης ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς φρονεῖ, ὅτι ὁ Ἀθανάσιος καὶ ὁ Κύριλλος « ὑποτάσσονται εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τρόπον, ὅστις φαίνεται παράχρηδος καὶ ἀντίθετος πρὸς τοὺς ἄλλους ἡγέτας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες ἐτήρουν τὴν παραδεδομένην στάσιν ». Ἀλλ' οὔτε ὁ Ἀθανάσιος, οὔτε ὁ Κύριλλος « ὑπετάχθησαν » εἰς τὴν Ρώμην. Ἀμφοτέροι ἐπὶ θεμελιωδῶν ζητημάτων πίστεως, ἀφορώντων εἰς τὴν ὑπαρξίν αὐτῆν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπέζητησαν τὴν ἐνιαίαν καὶ ὁμόφωνον ἐμφάνισιν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ὀριστικὴν καὶ ἀνέκκλητον λύσιν τῶν ζητημάτων ἐκείνων. Κατὰ τὴν κατεῦθυσιν ταύτην ἐπολιτεύθησαν ἀμφοτέροι (Π. Κ. Πολάκη, Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἰαλεξανδρείας καὶ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας. Istanbul, 1948).

1. Καν. ἕκτος καὶ ἔβδομος· παρὰ Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων. Ἀθήνησιν, 1852, II, 128, 131. Ἡ ἀρχαία παράδοσις περὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπεβλήθη τοῦ «ἀξιώματος» τῆς μητροπόλεως Καισαρείας. Διότι ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων ἱεραρχικῶς εἶχε «τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς». Ὁ Ἱεροσολύμων Μάξιμος διὰ νὰ δικαιώσῃ τὸν Ἀθανάσιον συνεκάλεσεν εἰς σύνοδον ἐπισκόπους ἀπὸ Συρίας καὶ Παλαιστίνης (Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστ., II, ΚΔ').

ἐξαπλώσει τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Ἀνατολή ἦτο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ οὐδόλως ἠνείχετο κυριαρχίαν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Αἱ ἀντιθέσεις αὐταὶ ἐξεδηλώθησαν ἐμφανῶς καὶ κατὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ σχίσματος τῆς Ἀντιοχείας.

B.—ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΚΑΙ Η ΡΩΜΗ

1. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

Τὸ σχίσμα τῆς Ἀντιοχείας συνετάραξε τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἔτη. Τὴν ἀφορμὴν εἰς τὸ σχίσμα τοῦτο ἔδωκεν ἡ καθαιρέσις τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Εὐσταθίου. Οὗτος ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, κατήγγειλε τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖον διέτρεχεν ἡ ὀρθοδοξία ἔνεκα τῆς ἐπανάδου ἐκ τῆς ἐξορίας τοῦ ἀρειανοῦ ἐπισκόπου Νικομηδείας Εὐσεβίου (τέλη τοῦ 328). Ἐν μικρᾷ πραγματείᾳ περὶ τοῦ περιφήμου χωρίου τῶν Παροιμιῶν, 8, 22 «Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», ἀπεκάλυψε τὰς ὑποούλους σκέψεις τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἀρείου, οἵτινες ἀνειλικρινῶς εἶχον ὑπογράψει τὴν πίστιν τῆς Νικαίας¹. Ὁ Εὐσέβιος εἶχε κατορθώσει διὰ ραδιοργγιῶν καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος ἀσυνειδήτων ἀλλοκῶν ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ νὰ διαθέσῃ τοῦτον δυσμενῶς κατὰ τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐμμενόντων πιστῶς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου. Ἡ πολεμικὴ τοῦ Εὐσταθίου ἐστρέφετο καὶ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Εὐσεβίου, συνεργοῦ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου. Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου κατηγορεῖτο ὡς παραχαράκτης τῆς πίστεως τῆς Νικαίας². Οἱ ἐχθροὶ δὲ τῆς πίστεως ταύτης κατηγοροῦν τὸν Εὐστάθιον ἐπὶ σαβελλιανισμῷ³. Ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος διείδεν, ὅτι ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ Εὐσταθίου μόνον διὰ δόλου ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῆ. Κατόρθωσε νὰ λάβῃ ἄδειαν παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου, ἵνα ἐπισκεφθῆ τὸν ἀνεγειρόμενον ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν καὶ ἐπωφεληθεὶς τῆς εὐκαιρίας ταύτης διέτρεξε τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Παλαιστίνην καὶ ἦλθεν εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν ὁμοφρονοῦντων. Ἄγων δὲ καὶ ὁμόφρονάς τινας ἐπισκόπους, ἦλθεν εἰς Ἀντιόχειαν καὶ συνήγαγε σύνοδον πρὸς ἐξέτασιν κατηγορίας γυναιίου τινὸς κατὰ τοῦ Εὐσταθίου. Ἄνευ ἀποδείξεων, ὁ Εὐστάθιος ἐκρίθη ἔνοχος καὶ ἐπὶ πλεόν κατηγορηθεὶς ἐπὶ σαβελλιανισμῷ, ὡς ἀποδεχόμενος τὸ «ὁμοούσιον», κατεδικάσθη εἰς καθαιρέσιν. Ἡ τοιαύτη τόλμη τοῦ Εὐσεβίου καὶ

1. M. Spannet, Recherches sur les écrits d'Eustathe d'Antioche avec une édition nouvelle des fragments dogmatiques et exégétiques (fasc. LV. Mémoires et travaux publiés par des professeurs des Facultés catholiques de Lille). Lille, 1948.

2. Dictionnaire de théologie catholique, V, 2, 1554-1565.

3. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστ., I, ΚΓ'. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστ., II, ΙΗ'.

τῶν ἀκολουθῶν του προκαλεῖ ὄντως κατάπληξιν, νομίζουσι δέ τινες, ὅτι διὰ τὴν καταδίκην ἐκείνην ἐνείχοντο λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ τῆς Ἀντιοχείας, ἐχθροὶ τοῦ Εὐσταθίου.

Ἀκολούθως οἱ εὐσεβιανοὶ ἔσπευσαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Νικομήδειαν. Κατῶρθωσαν δὲ νὰ πείσωσι τὸν βασιλέα, ὅτι ἡ ἀπόφασις ἡ ἐξενεχθεῖσα κατὰ «μοιχοῦ ὁμοῦ καὶ τυράννου»¹ ἦτο δικαία, καθ' ὅσον ἄλλως ὁ Εὐστάθιος δὲν εἶχε τηρήσει τὸν προσήγοντα σεβασμὸν πρὸς τὴν μητέρα τοῦ βασιλέως².

Ὁ Εὐστάθιος ἐξωρίσθη εἰς Τραϊανούπολιν τῆς Θράκης, ἔνθα ἀπεβίωσε πρὸ τοῦ 337, πιθανῶς³.

Ἡ μετὰ τὴν ἐκ Τύρου εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ἀντιοχείας τοῦ ἡμιαρειανοῦ Παυλίνου (330) ἔδωκε τὸ σύνθημα εἰς τὸ φοβερὸν σχίσμα. Μερὶς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσταθίου ἀπεσπίασθη τῆς ἐπισήμου ἐκκλησίας καὶ συνεκεντρώθη περὶ τὸν πρεσβύτερον Παυλίνον⁴. Ἄλλ' ἐπίσης μεγάλη μερὶς ὀρθοδόξων, καίτοι κατεδίκαζε τὴν ἄδικον καταδίκην τοῦ Εὐσταθίου, ἀνεγνώρισε τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἡμιαρειανοῦ Παυλίνου, νομίζουσα ὅτι οὕτω ἀπεσοβείτο τὸ σχίσμα ἐν τοῖς κόλποις τῆς ἐκκλησίας.

2. ΔΙΑΔΟΧΗ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΑΡΕΙΑΝΙΖΟΝΤΩΝ

Ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Παυλίνου διήρκεσε μόνον ἕξ μῆνας, ἡ τοῦ διαδόχου του Εὐλαλίου (331-332) ὀλιγώτερον τῆς διετίας, ἡ δὲ τοῦ Εὐφρονοῦ ὀλιγότερος μῆνας. Ὁ Φλάκκιος ἐποίμανε μακρότερον χρόνον (333-342 ἢ 343), ὁ διαδεχθεὶς δὲ τοῦτον Στέφανος, ἄλλοτε ἀπόβλητος τοῦ κλήρου τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου, συνετάχθη μετὰ τῶν πολεμίων τῆς ἐν Σαρδικῇ ὀρθοδόξου συνόδου⁵. Μετὰ τὴν καθάραισιν τούτου, ὡς αὐτουργοῦ τῆς αἰσ-

1. Θεοδορήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., I, 21.

2. Μ. Ἀθανασίου, Ἀρειαν. ἱστορ. 4. Migne, 25, 697· «Διαβάλλεται (ὁ Εὐστάθιος) Κωνοταντίνῳ τῷ βασιλεῖ, πρόφασις τε ἐπινοεῖται ὡς τῇ μητρὶ ποιήσας ὕβριν». Ὁ Σωκράτης (I, ΚΔ') γράφει γενικῶς «δι' ἄλλας οὐκ ἀγαθὰς αἰτίας», τὰς ὁποίας ὁμοῦ δὲν κατονομάζει· διότι, προσθέτει ὁ ἱστορικός οὗτος, τοῦτο συνηθίζον περὶ πάντων τῶν καθαιρουμένων οἱ ἐπίσκοποι, «κατηγοροῦντες μὲν καὶ ἀσεβεῖν λέγοντες, τὰς δὲ αἰτίας τῆς ἀσεβείας οὐ προσιθύντες». Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἰς τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ εἰς τὸν Εὐστάθιον γράφει μὲν, ὅτι «καὶ πολλὰ ἔτερα κατὰ τοῦ μακαρίου ἐκίνησαν», πλὴν οὐδὲν λέγει περὶ τῆς σκευωρίας (τ. II, σ. 725, ἐκδ. Gaume). Ἐντεῦθεν ὁ L. Duchesne (Hist. ancienne de l'Eglise, II, 162) θεωρεῖ ὑποπτον καὶ μυθώδες τὸ ἀναγραφέν ὑπὸ τοῦ Θεοδορήτου, ἐνῶ ὁ F. Cavallera (Le schisme d'Antioche. Paris, 1905, σ. 59) ἐκφέρει ἀντίθετον γνώμην.

3. Gwatkin, Studies of Arianism². London, 1900, σ. 77, σημ. 2.

4. Θεοδορήτου, Ἐκκλ. ἱστ., I, ΚΑ'.

5. Ὁ Στέφανος οὗτος ἐνείχεται εἰς τὴν σκευωρίαν κατὰ τῶν δύο ἀπεσταλμένων ἐκ τῆς Δύσεως, τοῦ πρεσβυτέρου Εὐφρατᾶ καὶ τοῦ Βικεντίου. Τὰ τῆς σκευωρίας

χωρᾶς σκευωρίας, ἐξελέγη ὁ ἐκ Φρυγίας Λεόντιος, «συλλοικιανιστής», ὁπαδὸς τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου, ἐκ τῶν ἀποβλήτων δὲ τοῦ Εὐσταθίου. Ὁ Θεοδώρητος¹ χαρακτηρίζει τοῦτον «κρυπίνου καὶ τὰς ὑφάλους πέτρας μιμούμενον». Πρὸς τούτους ἐπεκαλεῖτο «εὐνοῦχος» καὶ τὴν αἰτίαν τῆς προσωνυμίας ταύτης γνωρίζει ὁ Ἀθανάσιος².

Διὰ τῶν ἐκλογῶν τούτων, ἡ ἐπίσημος ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας προσέκλινε πρὸς τὸν ἀρειανισμόν· διὸ καὶ ὁ Ἀθανάσιος ἐλθὼν εἰς Ἀντιόχειαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Κωνσταντίου, ὅτε ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς ἔξορίας (346), δὲν ἐπεκρινώθησε μετὰ τῆς ἐπισήμου ἐκκλησίας. Εἰς τὴν ἀξίωσιν δὲ τοῦ Κωνσταντίου, ὅπως παραχωρήσῃ ναὸν εἰς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀρειανούς³, ὁ Ἀθανάσιος ἐδείχθη πρόθυμος νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν βασιλικὴν ταύτην ἀξίωσιν ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως καὶ ὁ Κωνστάντιος παραχωρήσῃ εἰς ἐκάστην πόλιν ναὸν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους.

Ὁ Ἀθανάσιος, ἐξόριστος εἰς τὴν Δύσιν, ἦτο φυσικὸν νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ρώμην, ἀνεπιφύλακτον ὑπέρμαχον τῶν δογματικῶν ἰδεῶν του. Ἡ ἐπάνοδος δὲ αὐτοῦ εἰς τὴν ἔδραν του ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης Ἰούλιον, νὰ διαδηλώσῃ τὴν χαρὰν του ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν τῆς Ἀλεξανδρείας⁴. Ὁ Ἰούλιος συναισθανόμενος τὴν χαρὰν τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, λαβούσης τὸ ἔπαθλον τῆς πίστεως τῆς πρὸς τὸν κακοπαθήσαντα ποιμένα τῆς, συγχαίρει διὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ «ἀδελφοῦ» του εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ἀθανασίου κατοχυρώθη ὄχι μόνον διὰ τῆς ἀποφάσεως συνόδου ἐπισκόπων ἀπὸ Συρίας καὶ Παλαιστίνης, συγκληθείσης ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολύμων Μαξίμου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς συναιρέσεως τοῦ Κωνσταντίου⁵.

Ἐν τοσοῦτῳ, οἱ ὀρθόδοξοι Ἀντιοχείας εἶχον τετῆ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν δύο διακεκριμένων λαϊκῶν, τοῦ Φλαβιανοῦ καὶ τοῦ Διόδωρου. Ὁ μὲν Διόδωρος⁶ ἦτο ὁ ρήτωρ τῆς ὀρθοδόξου μερίδος, συγγραφεὺς καὶ διαλεκτικός.

ἐκθέτει ὁ Ἀθανάσιος (Ἱστορ. Ἀρειαν., 20-21) καὶ κατὰ τοῦτον οἱ ἱστορικοὶ Θεοδώρητος (II, Θ'-I') καὶ Νικηφόρος Κάλλιστος (IX, 23). Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (Λόγος εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν, τ. II, σ. 686, Gaume) γράφει τὰ ἑξῆς: «Καὶ τινὰ καὶ τῆς τοῦ δόγματος ἔνεκον διαστροφῆς καὶ τῆς τοῦ βίου μοχθηρίας, τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκβεβλημένων (Στέφανος ὄνομα ἦν αὐτῷ), κελεῖει (ὁ Ἰουλιανὸς) πάλιν τὸν διδασκαλικὸν ἀναβαίνειν θρόνον».

1. Ἐκκλ. ἱστορ., II, 10.

2. Ἀπολογία περὶ φυγῆς, 26. Ἱστορ. Ἀρειαν., 28.

3. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ. II, ΚΓ'. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 12.

4. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστ., II, ΚΓ'.

5. Σωκράτους, ἐνθ' ἀνωτέρω.

6. Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην, ὁ Διόδωρος κατήγετο ἐκ Ταρσοῦ καὶ ἦτο μαθητὴς τοῦ ἐπισκόπου Ταρσοῦ Σίλβανου (M. Βασιλείου, Ἐπιστ., 244, 4). Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἦτο ὁμοιουσιανός, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τὸν Διόδωρον νὰ διακρίνῃ τὴν ὀρθὴν πίστιν.

Ὁ δὲ Φλαβιανὸς εἶχε τὴν ἐπιστήμην ἐπίβασιν τῆς πρακτικότητος, ἣτο ἡγέτης ἀποφασιστικὸς, ἐνισχύων τὸν λαὸν καὶ συναγείρων τὰς τάξεις μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἐνεκα δὲ τῆς σπουδαιότητος τῆς λατρείας διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πίστεως, ἀμφοτέρω ὄντοι προέβησαν εἰς τὴν ρύθμωσιν τῆς ψαλμωδίας διὰ τῆς διαιρέσεως εἰς δύο ὁμάδας τοῦ χοροῦ τῶν ψαλλόντων, οἵτινες ἔψαλλον ἐκ διαδοχῆς¹.

Ἐναντι τῶν ὀρθοδόξων τούτων ὁ καιροσκόπος Λεόντιος ἐτήρει ὑποκριτικῶς προσήματα τινα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (358), ὁ διὰ ραδιουργιῶν κατορθώσας νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς Ἀντιόχειαν ἐπίσκοπος Γερμανικεῖας Εὐδόξιος, ἤρξατο λυμαινόμενος «συὸς ἀγρίου δίκην τὸν ἀμπελῶνα τὸν θεῖον»². Ὁ Εὐδόξιος ἦτο ἐκ τῆς μερίδος τοῦ Ἀκακίου, ἐπισκόπου τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας, ὅστις εἶχεν ἀποκηρυχθῆ ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου³. Τὰ περὶ τοῦ Εὐδοξίου κατηγγέλθησαν εἰς τὸν ἐν τῇ Λύσει εὐρισκόμενον Κωνσταντίνον, οὗτος δὲ διέταξε τὴν σύγκλησιν συνόδου πρὸς ἐξέτασιν τῶν καταγγεληθέντων. Ἡ σύνοδος συνελθοῦσα ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας, διηρέθη εἰς δύο μερίδας, προκειμένου νὰ ἀποφασίσῃ ἐὰν θὰ προηγεῖτο ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος τῆς πίστεως, ἢ αἱ κατὰ τῶν ἐπισκόπων κατηγορίαι. Ἡ πλειοψηφοῦσα μερὶς τῶν ἀπορριπτόντων τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον, δεχομένων δὲ τὸ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καθήρεσαν τὸν Ἀκάκιον καὶ τὸν Εὐδόξιον, ἀνέδειξαν δὲ ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας Ἀνιανόν τινα, τὸν ὁποῖον ὅμως οἱ περὶ τὸν Ἀκάκιον συλλαβόντες, παρέδωκαν εἰς τοὺς βασιλικοὺς ἐπιτρόπους, οἵτινες τὸν ἐξώρισαν⁴. Οἱ ἀκακιανοὶ ἐτράπησαν πρὸς τὴν ΚΠολιν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ὁμοιοουσιανῶν, ἐξεδίωξαν τὸν Μακεδόνιον καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέστησαν τὸν Εὐδόξιον⁵. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἔσχον σπουδαίαν-ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας. Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Εὐδοξίου ἐν ΚΠόλει, ἐξελέγη ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ὁ Μελέτιος μετὰ τοῦ ὁποῖου ἀρχεται νέα περίοδος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας ταύτης.

Ἀναθεωροῦντες τὰ προηγηθέντα ἱστορικὰ γεγονότα, παρατηροῦμεν ὅτι οὔτε ὁ Εὐστάθιος, οὔτε οἱ ἄλλοι ἀνατολικὸι ἐπίσκοποι κατὰ τὰς δογματικὰς καὶ προσωπικὰς τῶν διαμάχας οὐδέποτε ἀπηυθύνθησαν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης. Ἐπίσκοποι καθαιρεθέντες, καὶ μάλιστα ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος,

1. Πρβλ. Duval, La Littérature syriaque². Paris, 1900, σ. 21-22. L. Duchesne, Origines du culte chrétien. Paris, 1898, ch. IV, 3. Dom F. Cabrol, Le livre de la prière antique. Tours, 1919, σ. 49-52. L. Petit, ἐν Dictionnaire d'archéol. et de litur. chrét., ἐν λ. ἀντίφωνα.

2. Θεοδορήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 25.

3. Θεοδορήτου, αὐτόθι.

4. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., II, Μ'.

5. 27 Ἰανουαρίου 360, κατὰ τὸ Πασχάλιον χρονικὸν α. 360. Θεοδορήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 27.

δὲν ἐζήτησαν τὴν δικαίωσιν αὐτῶν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Τοῦτο οὐδόλως ἐδήλου, ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ ἠγνόουν ἐσκεμμένως τὰς ἐκκλησίας τῆς Δύσεως. Τοῦναντίον, ἐλάμβανον σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν αὐτὰς καὶ περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τὴν γνώμην αὐτῶν. Ὁ Φλαβιανὸς καὶ ὁ Διόδωρος ἐλέγχοντες τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ Λεοντίου, προστατεύοντες τὸν ἀρειανὸν Ἀέτιον, ἠπείλησαν ὅτι θὰ ἀπήρχοντο εἰς τὴν Δύσιν, ἵνα καταστήσωσι γνωστὰ τὰ σκευωρούμενα κατὰ τῆς ὁρθῆς πίστεως¹. Ἀπεκρούετο μὲν ἡ τάσις τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης ὅπως κυριαρχήσῃ ἐπὶ συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεγνωρίζετο δ' ὁμως, ὅτι ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ζητημάτων τῆς πίστεως. Ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἐμπλακείσα εἰς ἀδιέξοδον ἕνεκα τῆς σφαλερᾶς καὶ ἀντεκκλησιαστικῆς πορείας αὐτῆς ἐν τῷ ζητήματι τῆς Ἀντιοχείας, ἐνόμιζεν ὅτι διέσωζε τὸ κύρος αὐτῆς ἐμμένουσα ἀδιαλλάκτως εἰς τὴν ἐσφαλμένην στάσιν της, τὴν ὁποίαν πεισμῶς ἠκολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μελετίου καὶ ἣτις ἐπεσώρευσε συμφορὰς ἀνεπανορθώτους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

3. ΕΠΙΒΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Αἱ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μελετίου εἰδήσεις πρὸ τῆς μεταθέσεώς του εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ἀντιοχείας, παρουσιάζονται συγκεχυμένα. Ἐπίσκοπος Σεβαστείας², μετὰ τὴν καθάραισιν τοῦ ἐπισκόπου Σεβαστείας Εὐσταθίου, παρὰ τὸν ἥπιον καὶ γοητευτικὸν του χαρακτήρα, δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπομείνῃ «τῶν ἀρχομένων τὸ δυσήνιον»³ καὶ ἀπεχώρησε τῆς ἐπισκοπῆς. Ὁ Ἐπιφάνιος⁴ θεωρεῖ αὐτὸν ἀνήκοντα εἰς τὴν μερίδα τῶν «ὁμοίων» καὶ ὁπαδὸν τοῦ ἀρειανίζοντος ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Ἀκακίου, ἐνῶ οἱ ἀρειανοὶ τὸν ἐξελάμβανον ὁμόφρονα.

Δὲν εἶναι εὐκόλος ὁ καθορισμὸς τῶν δογματικῶν ἰδεῶν τοῦ Μελετίου⁵. Ἐμφανῶς δὲν εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς πίστεως τῆς Νικαίας, ἐδεικνύετο μετριοπαθής, ἀλλ' ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Σελευκείας εἶχεν ὑπογράψαι τὴν ἔκθεσιν πίστεως τῶν περὶ τὸν Ἀκάκιον⁶. Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης στάσεώς του ὁ Ἀκάκιος ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ἐγκαθιδρύσεώς του ἐν Ἀντιοχείᾳ.

¹ Ἀλλὰ τὸ ἀμφίβολον τῶν ἰδεῶν τοῦ Μελετίου διελύθη εἰθὺς μετὰ τὴν

1. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 24. «Ἠπείλου δὲ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποστήσεσθαι κοινωνίας, καὶ τὴν ἐσπέραν καταλήψεσθαι, καὶ δῆλα ποιήσιν τὰ τυρούμενα».

2. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., II, ΜΑ'.

3. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 31.

4. Κατὰ αἰρέσεων, 73, 23· Migne, 42, 445.

5. Πρβλ. F. Loofs, Eustathius von Sebaste. Halle, 1898. Realencyclopaedie für protestantische Theologie und Kirche³ (Herzog - Hauck), XII, 553. F. Cavallera, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 95-7.

6. Σωκράτους, αὐτόθι.

ἐκλογὴν ἐν λόγῳ του ἐπὶ τοῦ περιφήμου χωρίου τῶν Παροιμιῶν (8, 22), ὅτε κατεδείχθη ἡ ὀρθοδοξία του, καίτοι ἀπέφυγε τὴν χρῆσιν τῶν γνωστῶν τεχνικῶν ὄρων, οἵτινες προεκάλουν τὴν θύελλαν τῶν αἰρέσεων¹. Ἡ ἀντίδρασις τῶν ἀρειανῶν ἐξεδηλώθη σφοδροτάτη. Οἱ μὲν κατηγοροῦν τὸν Μελέτιον ὡς παραβάτην τῶν κανόνων, διπρόσωπον καὶ ὑποκριτὴν, ἀφοῦ προσποιήθη, ὅτι ἦτο ὀπαδὸς των καὶ ἀκολούθως ὑπεστήριξε τὸ «ὀμοούσιον»². Οἱ δέ, ἐξανέστησαν κατ' αὐτοῦ, ἐπωφεληθέντες διοικητικῶν τιῶν μέτρων, ἅτινα προεκάλεσαν τὴν δυσἀρέσκειαν τοῦ κλήρου³. Δὲν ὑπελείφθησαν καὶ οἱ κατηγορήσαντες τὸν Μελέτιον ἐπὶ σαβελλιανισμῷ⁴. Ἔνεκα τῶν κατηγοριῶν τούτων, ὁ Κωνσταντῖος ἐξώρισε τὸν Μελέτιον (360 - 61), εἰς τὴν θέσιν δ' αὐτοῦ ἐκλήθη ἔξ Ἀλεξανδρείας ὁ Εὐζώσιος, ὁ ὁποῖος ὡς διάκονος εἶχε καθαιρεθῆ μετὰ τοῦ Ἀρείου, ἀλλ' ὁ ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας εἶχε χειροτονήσει εἰς πρεσβύτερον.

Αἱ συνέπειαι τῆς ἐξορίας τοῦ Μελετίου ἦσαν λίαν θλιβεραὶ διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας. Τὸ χάσμα μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ ἀρειανῶν ἦτο ἀγεφύρωτον. Ἐπεκράτει δὲ ὀριστικῶς τὸ σχίσμα ἐν αὐτῷ τῷ κόλπῳ τῶν ὀρθοδόξων. Οἱ περὶ τὸν πρεσβύτερον Παυλῖνον εὐσταθιανοὶ ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν τῶν μελετιανῶν, ὅπως ἀπαρτίσωσι μίαν ἐκκλησίαν, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ὁ Μελέτιος ἐψηφίσθη ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν, παρὰ τῶν ὁποίων οἱ ὀπαδοὶ τούτου εἶχον λάβει καὶ τὸ βάπτισμα⁵. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μελέτιος παρὰ τὴν ὀρθοδοξίαν του δὲν εὐρίσκεται εἰς σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀθανασίου, ταχθέντος ἐμφανῶς ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου. Ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἐγένετο διάβημά τι τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μελετίου.

Μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἰουλιανοῦ, οἱ ἐξόριστοι ἐπίσκοποι ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ Ἀθανάσιος ἐπανελθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν (21 Φεβρουαρίου 362), ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων ἔσχε τὴν σύγκλησιν συνόδου καὶ τὴν ρύθμισιν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην ἐκλήθησαν ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Μελετίου καὶ τοῦ Παυλίνου. Εἰς τὰς Θήβας τῆς Αἰγύπτου διέτριβον ὡς ἐξόριστοι καὶ δύο ὀμολογηταὶ ἐπίσκοποι ἐκ τῆς Δύσεως⁶, ὁ Λουκίφερος, ἐπίσκοπος Καλάρων τῆς Σαρδηνίας, φανατικὸς καὶ ἀδιύλλακτος ὀπαδὸς τῆς πίστεως

1. Ἐπιφανίου, ἐνθ' ἀνωτέρω.

2. Φιλοστόργιος, V, 1 «ὡς ἐπιτοκίας ἀλόγιστα καὶ ὅτι ὀμοούσιον πρεσβεύων, ἐκτόπως τὸ ἕτερούσιον κατεσηματίετο».

3. Ἐπιφανίου, ἐνθ' ἀν., 76, 25 «οὐχ ἔνεκεν ὀρθοδοξίας ἢ κατ' αὐτοῦ γέγονε κίνησις».

4. Ἐπιφανίου, αὐτόθι «διὰ τὸ μὴ ὀμολογηθέναι κτίσμα τέλειον» τὸν υἱόν. Θεοδορήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 31.

5. Σωκράτους, αὐτόθι. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστορ., IV, 28. Θεοδορήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., III, 4.

6. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., III, 5. Θεοδορήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 4.

τῆς Νικαίας καὶ ὁ ἐπίσκοπος Βρεκέλλων Εὐσέβιος, χαρακτηῆρος ἠπίου καὶ συμβιβαστικοῦ. Εἰς τὴν σύνοδον ἐκλήθησαν ἀμφοτέροι οὗτοι, οἱ ὁποῖοι ἄλλως ἐδεικνυον ἐξαιρετικὸν διαφέρον καὶ διὰ τὸ σχίσμα τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἀντιοχείας. Ὁ Εὐσέβιος μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα μετάσχη προσωπικῶς τῆς συνόδου. Ἄλλ' ὁ Λουκίφερ ἀπέστειλεν ἀντιπρόσωπον διάκονόν τινα, παρὰ τὴν ἀξίωσιν τοῦ Εὐσεβίου, ὅπως μετάσχη προσωπικῶς τῆς συνόδου καὶ συσκεφθῆ μετὰ τοῦ Ἀθανασίου περὶ τοῦ ἀντιοχεianoῦ σχίσματος¹. Ὁ Λουκίφερ ἀνεχώρησεν εἰς Ἀντιόχειαν.

4. ΕΠΙΣΗΜΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος ἐξήτασε καὶ τὸ φλέγον ζήτημα τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας καὶ διετύπωσε διαφόρους ὁδηγίας διὰ τὴν συνένωσιν τῶν ὀρθοδόξων. Ἡ σύνοδος ἐτάχθη ἐμφανῶς ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου, θεωρουμένου ὡς γνησίου ὀπαδοῦ τῆς πίστεως τῆς Νικαίας καὶ ἀπολαύοντος τῆς μεγάλης ἐμπιστοσύνης τοῦ Ἀθανασίου². Ἡ μεγίστη μερὶς τοῦ Μελετίου ὄφειλε νὰ συνταχθῆ μετὰ τοῦ Παυλίνου. Ἐννοεῖται, ὅτι ὁ Ἀθανάσιος ἐφρόντισε ν' ἀποκλείσῃ πᾶσαν παρεξήγησιν ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς συνενώσεως ταύτης· ἡ συνένωσις αὕτη δὲν ἦτο ὑποταγή.

Ὁ Λουκίφερ ἐν Ἀντιοχείᾳ μὴ ἐπιτυχὼν νὰ ὑπαγάγῃ τὴν μερίδα τοῦ Μελετίου ὑπὸ τὸν Παυλῖνον, προέβη εἰς ἀστοχον καὶ ἀντικανονικὴν πράξιν, ἣτις διηρόνιζε τὸ σχίσμα καὶ ἔξοριπτε τὴν ταλαίπωρον ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας εἰς τὸ χάος τοῦ μίσους καὶ τῶν ἀσβέστων παθῶν. Ἐχειροτόνησε τὸν Παυλῖνον εἰς ἐπίσκοπον. Ἡ χειροτονία αὕτη ἦτο ἀπολύτως παρὰ τοὺς κανόνας.

Ἡ ἀνάμιξις αὕτη τοῦ δυτικοῦ ἐπισκόπου ἐν Ἀντιοχείᾳ εἶναι σελις λίαν σκοτεινὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ σχίσματος ἐκείνου. Πόθεν ὁ Λουκίφερ ἠρῶσθη τὸ κῦρος τῆς ἐπεμβάσεως καὶ πόθεν ἔλαβε τὴν ἐξουσιοδότησιν τῆς χειροτονίας ἐκείνης, ἐν ᾧ χρόνῳ ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος συνέστησε μὲν τὴν συνένωσιν τῶν διῆσταμένων, ἀλλ' οὐδόλως ἐσκέφθη περὶ χειροτονίας τοῦ Παυλίνου; Ὁ Λουκίφερ ἐνήργησεν αὐτοβούλως ἢ κατὰ μυστικὰς ὁδηγίας; Καὶ πῶς ὁ ἀδιᾶλλακτος αὐτὸς ὀπαδὸς τῆς Νικαίας, παρέβαινε τοὺς κανόνας αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν ἐπισκόπου; Περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Μελετίου οὐδεμία ἀμφιβολία ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ, ἀφοῦ ἄλλως οὗτος ἐπλήρωσε τὴν ὀρθοδοξίαν του διὰ τῆς ἐξορίας³. Ἀπὸ πάσης ἀπόψεως κρινομένη ἡ πράξις

1. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., III, 4.

2. Τόμιος πρὸς Ἀντιοχείς, 3· «Καὶ συνάφαντες αὐτοὺς τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν τοῖς περὶ Παυλῖνον».

3. Προσβολὴ κατὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μελετίου ὡς γενομένης ὑπὸ ἀρειανίζοντων δὲν ἦτο δυνατὴ, διότι οὕτω τῆς διότῆτος σχεδὸν τῶν ἐπισκόπων ἢ ἐκλογὴ ὄφειλε νὰ ἀκρωθῆ. Καὶ ὁ κανὼν δὲ τῆς μεταθέσεως τῶν ἐπισκόπων (15ος τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς Συνόδου) ἀνῆκε πλέον εἰς «νόμους τοὺς πάλαι τεθνηκότας», κατὰ Γρηγόριον τὸν Θεολόγον (Εἰς ἑαυτόν, 1810).

ἐκείνη τοῦ Λουκίφερο, δὲν δύναται ἢ νὰ στιγματισθῆ ἔσαι, τοσούτω μᾶλλον, ὅσω καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ρώμη διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς παρανομίας τοῦ ἐπισκόπου Καλάρων, ἐνίσχουν τὸ σχίσμα¹.

Ὁ Ἀθανάσιος συνεπῆς πρὸς τὴν ἄκρως ἀδιάλλακτον στάσιν του ἔναντι τῶν ἀρειανικῶν αἱρέσεων, ἀντετίθετο ἀπεριφράστως πρὸς πᾶσαν μερίδα μὴ ὁμολογοῦσαν τὴν πίστιν τῆς Νικαίας. Ἐντεῦθεν ἡ μετριοπαθῆς παρέμβασις ἐν Ἀντιοχείᾳ ἦτο κιταδεδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν, ἔνεκα τῆς ἀδιαλλάξιας τοῦ Παυλίνου καὶ τῆς μερίδος του, ὑποστηριζομένης ἰσχυρῶς ὑπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ρώμης. Οὐδόλως δὲ εἶναι ἄπορον, ὅτι ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἀθανάσιον, Πέτρος ἐθεώρει αἰρετικὸν τὸν Μελέτιον².

Ἐν τούτοις, ὁ Μελέτιος ἐπέτυχε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἀριθμὸν τινα ἐκ τῆς περὶ τὸν Ἀκάκιον μερίδος. Οἱ ἀκακιανοὶ οὗτοι ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ὑπὸ τοῦ Μελετίου. Ἀπεδέχθησαν τὸ ὁμοούσιον καὶ ἐκύρωσαν τὴν πίστιν τῆς Νικαίας³.

Τὸ διάβημα τοῦτο τῶν ἀκακιανῶν ἐθεωρήθη ὡς ἀποσκοποῦν εἰς τὴν προσέλκυσιν τῆς εὐνοίας τοῦ Ἰοβιανοῦ, ὑπερμάχου τῆς ὀρθοδοξίας. Ἐντεῦθεν καὶ ἐπεξηγηματικαὶ τινες ἐκφράσεις ἐν τῇ συνοδικῇ ἐκείνῃ ὁμολογίᾳ πίστεως⁴, ἣγειραν ἀμφιβολίας περὶ τῆς εἰλικρινείας ἀκακιανῶν τινων καὶ δὲν ἐκρίθησαν ἱκανοποιητικαὶ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Μελετίου, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰερώνυμος⁵. Παρὰ ταῦτα, ἐσημειοῦτο θετικῆ πρόοδος πρὸς ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδοξίας. Ὅτε ὁμως ἀνέλαβε τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ὁ Οὐάλης (28 Μαρτίου 364), ἡ μερὶς τοῦ Μελετίου ἔδοκίμασε σκληροὺς διωγμούς.

1. Ὁρθῶς ὁ F. Cavallera (ἐνθ' ἀν. σ. 119) παρατηρεῖ, ὅτι διὰ τὸ σφάλμα ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ μιᾶς μερίδος ἐτηρμένης, ἡ Ἀνατολή καὶ ἡ Δύσις ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν θά εἶχον εἰρήνην.

2. M. Βασιλείου, Ἐπιστ., 266, 2 « Πέτρῳ ἐπισκ. Ἀλεξανδρείας ». « Ἐπανελεθὼν (ὁ Δωρόθεος) διηγήσατο ἡμῖν τὰς ἐπὶ τοῦ σεμνοτάτου ἐπισκόπου Λαμάσου πρὸς τὴν σὴν τιμότητα γενομένης αὐτῷ διαλέξεις, καὶ ἐλύπει ἡμᾶς λέγων τοῖς Ἀρειομανίταις συγκατηριθμῆσθαι τοὺς θεοφιλεστάτους ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς συλλειτουργοὺς Μελέτιον καὶ Εὐσέβιον ».

3. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστ., III, 25. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστ., VI, 3. Κατὰ τὸν Ρουφῖνον (I, 30), ἡ σύνοδος ἀηρητίρθη ἐξ ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Ἀθανάσιος δὲ ἠγνοήθη « Nec tamen Athanasio iunctus est ». Δὲν ἐβράδυνεν ὁμως νὰ κυκλοφορήσῃ ἀνόνομος λίβελλος « Ἐλέγχος τῆς ὑποκρίσεως τῶν περὶ Μελέτιον καὶ Εὐσέβιον τὸν Σαμοσατέα κατὰ τοῦ ὁμοουσίου », ὅστις λίβελλος φέρεται μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ μ. Ἀθανασίου. Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ ἀποδίδουσι τὸν λίβελλον τοῦτον εἰς τὸν Παυλῖνον ἢ εἰς τὸ ἄμεσον περιβάλλον του.

4. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστ., III, 24. « Ἀσφαλοῦς τετύχηκε παρὰ τοῖς πατράσιν ἐρμηνείας (ἡ λέξις ὁμοούσιος) σημαίνουσης, ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη καὶ ὅτι ὁμοιος κατ' οὐσίαν τῷ Πατρί ».

5. Chron. an. I^o Iouiani. « Synodus Antiochiaë a Meletio et suis facta in qua omnoousio anomoeoque reiecto medium inter haec omoeousion, Macedonianum dogma, uindicauerunt ».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις παρουσίαζε τὴν ἐξῆς ὄψιν· πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Δύσεως, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιρροὴν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἐκυριάρχει ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Νικαίας. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔνεκα αἰτίων περιπλόκων, ἡ δογματικὴ ἀναρχία ἐτάρασσε τὰς ἐκκλησίας. Ἡ ἀντίθεσις Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας διετεθεῖτο ἰσχυρά. Ἐνῶ δὲ ὁ πάπας Ἀλεξανδρείας μετὰ τῶν αἰγυπτίων ἐπισκόπων ἀπετέλουν σῶμα συμπαγές, τὴν Ἀνατολὴν διήρουν αἱ μερίδες, ὁ ἀτομικισμὸς τῶν ἐπισκόπων καὶ τὸ ἀσταθές τοῦ διοικητικοῦ τῶν συστήματος. Ἀπὸ τῆς ΚΠόλεως μέχρι τῶν Σαμοσάτων καὶ ἀπὸ τῆς Νεοκαισαρείας μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων ἐπεκράτουν αἱ μᾶλλον περιέργοι δογματικαὶ θεωρίαι. Ὁ Ἑλλησποντος καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἀκολουθοῦν τὸν Εὐδόξιον καὶ τοὺς ὁμοιοουσιανούς, οἵτινες ἐγένοντο πνευματομάχοι. Ὁ Πόντος καὶ ἡ Καππαδοκία ἀνθίστανται εἰς τὰ ρεύματα τῆς δογματικῆς ἀναρχίας καὶ ἀποτελοῦν ἤδη προπύργιον τῆς ὀρθῆς πίστεως. Εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην ἐπικρατοῦν οἱ «ὅμοιοι», ἐνῶ οἱ «ἀνόμοιοι» εἶναι σχεδὸν πανταχοῦ διεσπαρμένοι, οἱ δὲ ὄπαδοι τοῦ Ἀπολλιναρίου αὐξάνονται.

Ἐν τούτοις, ἡ προσωπικότης τοῦ Μελετίου ἐπιβάλλεται ὁσημέραι καὶ περὶ αὐτὸν συγκεντροῦνται ἤδη πάντες οἱ ἐννοήσαντες τὴν σημασίαν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας, μόνης ἱκανῆς νὰ περισώσῃ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὰς ἀτελευτήτους δογματικὰς διαιρέσεις. Ἡ ἀσημαντος μερὶς ἡ περὶ τὸν Παυλῖνον μένει ἀδιάλλακτος καὶ θεωρεῖ ἑαυτὴν μόνην γνησίαν ἐκπρόσωπον τῆς ἐκκλησίας Ἀντιοχείας. Ἄλλ' ἡ ὁλότης σχεδὸν τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς τάσσεται ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Μελετίου. Ἡ Χαλκηδών, ἡ Πέργαμος, ἡ Ἀγκυρα, ἡ Μελιτινὴ, ἡ Καισαρεία τῆς Καππαδοκίας, τὰ Βόστρα, μέρος τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης, ἡ Ἀρμενία δέχονται μετὰ τοῦ Μελετίου τὴν πίστιν τῆς Νικαίας. Ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ 363 εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἐπίσκοποι ἀπεδέχθησαν τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας, καθὼς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐν δὲ τῇ συνόδῳ, ἣτις πάλιν θὰ συνήροτο ἐν Ἀντιοχείᾳ (379), πλείονες τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ἐπισκόπων ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολῆς θὰ συνεκεντροῦντο περὶ τὸν Μελέτιον. Ἐννοοῦμεν λοιπὸν πόσον καταστροφικὴ ἦτο ἡ πολιτικὴ τῶν δύο παπῶν, Ἀλεξανδρείας καὶ Ρώμης, ἐμμενόντων πεισματωδῶς προσηλωμένων εἰς τὸν Παυλῖνον καὶ ἀγνοούντων τὴν ὁλότητα σχεδὸν τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπὶ δέκα καὶ πέντε ἔτη ἠγωνίσθη ἀνευδότως ὁ Μελέτιος διὰ νὰ ἴδῃ τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς ἠνωμένον ἐν τῇ αὐτῇ πίστει. Εἰς τοὺς ἱστορικοὺς τούτους ἀγῶνας πολῦτιμος βοηθὸς προσῆλθεν ὁ μ. Βασίλειος.

(Ἔπεται συνέχεια)